

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงขึ้นตามความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและอุตสาหกรรม รวมทั้งการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนประชากร ทำให้สภาพแวดล้อมที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด ความสมดุลทางธรรมชาติซึ่งหมายถึงภาวะสรรพสิ่งในระบบนิเวศที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ อันประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต มีปริมาณที่ได้สัดส่วนซึ่งกันและกัน มีการกระจายอย่างสม่ำเสมอจนทำให้ระบบนิเวศสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงจนไม่สามารถจะรักษาความสมดุลไว้ได้ มนุษย์เราจึงพยายามหาหนทางที่จะควบคุมและจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการนำเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาใช้ในการแก้ไขปัญหา

การนำสารเคมีเข้ามาใช้จึงเป็นหนทางหนึ่งที่มนุษย์นำมาใช้ในการควบคุมและแก้ไขปัญหา จนทำให้ปัจจุบันชีวิตประจำวันของคนเรานับวันยิ่งพบและสัมผัสกับสารเคมีใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลาและเพิ่มขึ้นตามความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม ไมตรี สุทธิจิตต์ (2534) กล่าวว่า ตัวคนเราอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่กำลังถูกแปดเปื้อนด้วยสารเคมีและสิ่งเป็นพิษมากมาย สิ่งใดที่ให้คุณอนันต์ สิ่งนั้นก็มิโทษมหันต์เสมอ สารเคมีก็เช่นเดียวกันพิษภัยของสารเคมีทั้งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติและจากการสังเคราะห์ล้วนแต่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิต ทั้ง ๆ ที่เรารู้ว่ามันเป็นอันตรายมีพิษภัย แต่มนุษย์ก็ยังจำเป็นที่จะใช้มันทำประโยชน์หลายอย่างทั้งในอุตสาหกรรมและในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ

ปัจจุบันประเทศไทยมีการนำสารเคมีเข้ามาใช้ประโยชน์ในการพัฒนา ทั้งทางด้านการเกษตร อุตสาหกรรมและสาธารณสุข เพิ่มจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับทั้งชนิดและปริมาณ ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ได้มีการนำสารเคมีที่อยู่ในรูปสารเคมีอินทรีย์และสารเคมีอนินทรีย์ เข้ามาจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นจาก 1.31 ล้านตัน ในปี พ.ศ. 2531 เป็น 2.79 ล้านตัน ในปี พ.ศ. 2536 สารเคมีที่นำเข้ามาเหล่านี้จะอยู่ในลักษณะที่เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปและสารเคมีพื้นฐานที่จะต้องนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิตต่อไป และส่วนใหญ่จะเป็นสารที่จัดอยู่ในจำพวกวัตถุไวไฟ วัตถุระเบิด วัตถุมีพิษและวัตถุกัดกร่อน ซึ่งล้วนแล้วแต่มีอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น (กรมควบคุมมลพิษ, 2540)

ในเขตพื้นที่สูงภาคเหนือที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ อำเภอเชียงดาว อำเภอฝาง และอำเภอพร้าว โดยเฉพาะในเขตอำเภอพร้าวซึ่งกำลังมีการขยายตัวของเมืองและมีประชากรเพิ่มขึ้น ส่งผลให้การใช้สารเคมีในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2542) กรมควบคุมมลพิษได้ดำเนินการติดตามตรวจสอบสารพิษ ตกค้างจากกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาชน ในช่วงเดือนเมษายน 2539 พบว่าสารกำจัดแมลง Dieldrin และ DDT ตกค้างในดินมากที่สุด สำหรับการวิเคราะห์สารพิษตกค้างในแหล่งน้ำพบสารตกค้างในปริมาณสูงมากคือ สารกำจัดแมลง Mevinphos ส่วนการวิเคราะห์สารพิษตกค้างในดินตะกอนพบตกค้างสูงสุดคือสารกำจัดแมลง Carbofuran นอกจากนี้กรมควบคุมมลพิษได้ดำเนินโครงการอบรมการใช้สารพิษในชีวิตประจำวันอย่างถูกต้องและปลอดภัยในเขตดังกล่าวต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 (กรมควบคุมมลพิษ, 2541) แต่พบว่าประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจและการใช้สารเคมีอย่างถูกต้อง ก่อให้เกิดพิษภัยอันตรายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ซึ่งจะทำให้เกิดความเป็นพิษได้ทั้งแบบเฉียบพลันและเรื้อรัง ประกอบกับสารเคมีอันตรายเหล่านี้ถูกนำมาใช้อย่างไม่ถูกต้อง ขาดความรับผิดชอบและความตระหนัก ตลอดจนขาดความรู้ความระมัดระวังในการใช้และการควบคุมอย่างเป็นระบบจึงเป็นผลให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนและสิ่งแวดล้อมได้

นอกจากนี้การใช้สารเคมีในกิจกรรมต่าง ๆ ยังสามารถส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมได้ โดยสะสมอยู่ในพืชแล้วเข้าสู่ระบบห่วงโซ่อาหาร ระบบนิเวศ ตามลำดับขั้นการบริโภค (Trophic Level) ก่อให้เกิดการเพิ่มความเข้มข้นของสารเคมีในสิ่งมีชีวิต (Bioconcentration) และกลับเข้าสู่มนุษย์ ซึ่งเป็นผู้บริโภคในที่สุด (อัญญาณี บัณฑิตยา, 2540) สารเคมีบางชนิดเมื่อมีการไหลปะปนลงสู่แหล่งน้ำแล้วอาจทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่สาหร่ายเจริญเติบโตมากเกินไป (Algae bloom) หรือภาวะที่แหล่งน้ำมีอาหารมากเกินไป (Eutrophication) ซึ่งอาจทำให้เกิดการรบกวนระบบนิเวศทางน้ำ ทั้งในส่วนโครงสร้างและหน้าที่ของระบบนิเวศให้เสียสมดุลได้หากเกินความสามารถในการรองรับได้ทางธรรมชาติ (Carrying capacity) (ธนศ วงศ์ยะธา, 2540) ดังนั้นการตกค้างของสารเคมีทั้งในดิน แหล่งน้ำ สัตว์น้ำ ผักและผลไม้ในปริมาณมากจนถึงระดับที่ไม่ปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค นับว่าเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงและเกิดผลกระทบเป็นอย่างมาก (สมชัย ภัทรธนานันท์, 2540)

จากความสำคัญดังกล่าวผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะทำการศึกษาถึงพฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือนว่าเป็นอย่างไร มีการใช้อย่างถูกต้องและปลอดภัยหรือไม่ เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น รวมทั้งมีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือนและการจัดการขยะอันตรายที่เกิดขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและทำความเข้าใจเพื่อนำไปสู่การแก้ไขสภาพการณ์ดังกล่าวให้อยู่ในสถานะที่พึงประสงค์ภายใต้กรอบแนวคิดของการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างกว้างขวางต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความรู้และพฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือนของประชาชน ตำบลเวียง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือนของประชาชน ตำบลเวียง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

1.3 สมมติฐานการวิจัย

1. ความรู้เกี่ยวกับสารเคมีอันตรายในครัวเรือนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน
2. ความตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมีอันตรายในครัวเรือนที่มีต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน
3. ปัจจัยส่วนบุคคลมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน
4. ส่วนผสมทางการตลาดมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตพื้นที่ที่ ศึกษาในเขตพื้นที่ตำบลเวียง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
2. ขอบเขตประชากร ศึกษาในกลุ่มแม่บ้านหรือผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน ของตำบลเวียง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
3. ขอบเขตด้านเนื้อหา ครอบคลุมปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือนของประชาชน ทั้งในขั้นตอนการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือนและขั้นตอนการจัดการขยะอันตรายที่เกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีอันตราย โดยมีตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ดังนี้

3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ประกอบด้วย

- ความรู้เกี่ยวกับสารเคมีอันตรายและการจัดการขยะในครัวเรือน
- ความตระหนักถึงภัยของสารเคมีอันตรายในครัวเรือนต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม
- ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้ของครัวเรือน และการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสารเคมีอันตรายในครัวเรือน

- ปัจจัยด้านส่วนผสมทางการตลาด ได้แก่ ชนิดของผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมทางการตลาด โดยการวิจัยในครั้งนี้จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้ส่วนผสมทางการตลาดเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของผู้บริโภคที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ

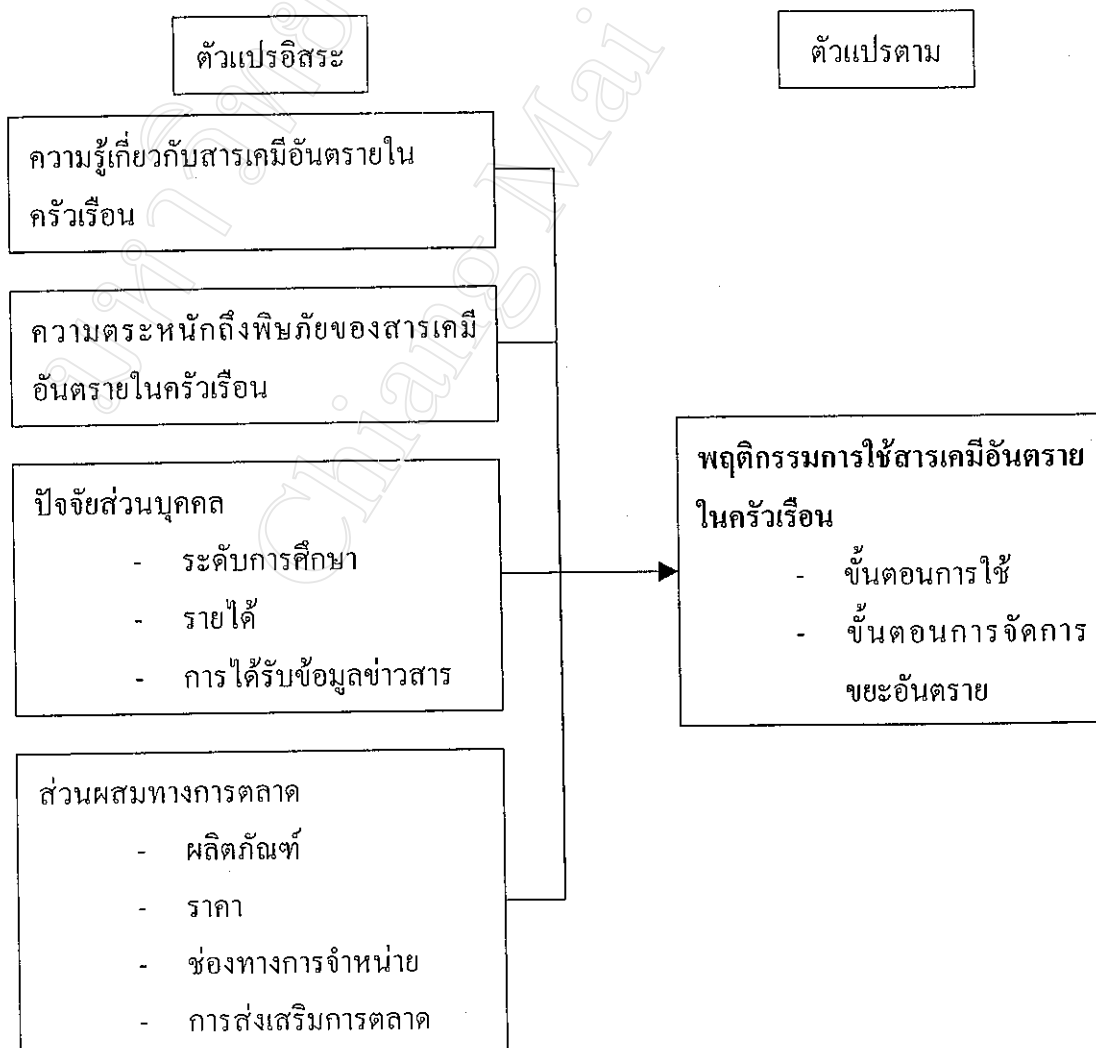
3.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ พฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน

- ขั้นตอนการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน
- ขั้นตอนการจัดการขยะอันตรายที่เกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าและรวบรวมแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและนำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากกรอบแนวคิดดังกล่าวแล้วข้างต้น ตัวแปรอิสระคือความรู้เกี่ยวกับสารเคมีอันตรายในครัวเรือน ความตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมีอันตรายในครัวเรือน ปัจจัยส่วนบุคคลซึ่งประกอบด้วย ระดับการศึกษา รายได้ การได้รับข้อมูลข่าวสาร และปัจจัยด้านส่วนผสมทางการตลาดซึ่งได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด ซึ่งคาดว่าจะมีผลต่อพฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือนซึ่งประกอบด้วย การใช้และการจัดการขยะอันตราย

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

สารเคมีอันตรายในครัวเรือน หมายถึง สารสังเคราะห์ตามกระบวนการทางเคมี เพื่อใช้ในการกำจัดแมลงและสัตว์ที่รบกวนภายในครัวเรือน

ความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน หมายถึง ความรู้ในส่วนของข้อเท็จจริง ข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ ที่บุคคลเคยได้รับทราบเกี่ยวกับการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือนและการจัดการขยะอันตราย โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ใช้และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถประเมินเป็นคะแนนได้โดยแบบประเมินความรู้ชนิดเลือกตอบแบบถูกผิด

ความตระหนักถึงภัยของสารเคมีอันตรายในครัวเรือน หมายถึง การแสดงออกของภาวะจิตใจของบุคคล ความสำนึก โดยแสดงออกในลักษณะของความรับผิดชอบต่อปัญหาพิษภัยของสารเคมีอันตรายและขยะอันตรายในครัวเรือนที่มีต่อสุขภาพของคนและสิ่งแวดล้อม สามารถประเมินเป็นคะแนนได้โดยแบบประเมินความตระหนักถึงภัยของสารเคมีในครัวเรือน แบบมาตรวัดประเมินค่า (Rating scale) ชนิด 5 ระดับ

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดของผู้ให้ข้อมูล

รายได้ของครัวเรือน หมายถึง รายได้ทั้งหมดของครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนโดยไม่หักค่าใช้จ่าย

การได้รับข้อมูลข่าวสาร หมายถึง ความถี่ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสารเคมีอันตรายในครัวเรือน โดยผ่านทางสื่อสารมวลชน องค์กร บุคคล เพื่อนบ้าน ในประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการใช้รูปแบบและวิธีการจัดการ รวมทั้งผลกระทบต่อสุขภาพและต่อสิ่งแวดล้อม วัดได้จากคะแนนจากแบบประเมินการรับรู้ข้อมูลข่าวสารว่าได้รับมากน้อยเพียงใด

พฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน หมายถึง วิธีการปฏิบัติที่แสดงออกในการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือนครอบคลุมทุกขั้นตอน คือขั้นตอนแรกเป็นขั้นตอนการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน และขั้นตอนที่สองเป็นขั้นตอนการจัดการขยะอันตรายที่เกิดจากการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ใช้และสิ่งแวดล้อม สามารถประเมินเป็นคะแนนได้จากแบบประเมินพฤติกรรมการใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือนแบบมาตรวัดประเมินค่า ชนิด 5 ระดับ

ประชาชน หมายถึง แม่บ้านหรือผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทในการตัดสินใจเลือกใช้สารเคมีอันตรายในครัวเรือน

ส่วนผสมทางการตลาด หมายถึง กระบวนการที่ผู้ผลิตเลือกใช้เพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชนที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ ครอบคลุมถึงชนิดของผลิตภัณฑ์ การกำหนดราคา วิธีการจัดจำหน่าย และเทคนิคการส่งเสริมทางการตลาด สามารถประเมินเป็นคะแนนได้โดยแบบมาตรวัดประเมินค่า (Rating scale) ชนิด 5 ระดับ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University